

Παιδαγωγικός Λόγος

Τόμ. 30, Αρ. 1 (2024)

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Φιλοσοφία, Εκπαίδευση, και Επαυξημένη Πραγματικότητα μέσω της ψηφιακής πλατφόρμας «Traces of Philosophy: Connect, Reflect, Experience»

Ανδριανή Αυγερινού, Φώτης Γώγουλος, Αχιλλέας
Κλεισούρας, Evangelos D. Protorapadakis, Δημήτρης
Τσάμης, Γιώτα Χαραλαμπάκη

doi: [10.12681/plogos.39663](https://doi.org/10.12681/plogos.39663)

Copyright © 2025, Ανδριανή Αυγερινού, Φώτης Γώγουλος, Αχιλλέας
Κλεισούρας, Evangelos D. Protorapadakis, Δημήτρης Τσάμης, Γιώτα
Χαραλαμπάκη

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Αυγερινού Α., Γώγουλος Φ., Κλεισούρας Α., Protorapadakis, E. D., Τσάμης Δ., & Χαραλαμπάκη Γ. (2025). Φιλοσοφία, Εκπαίδευση, και Επαυξημένη Πραγματικότητα μέσω της ψηφιακής πλατφόρμας «Traces of Philosophy: Connect, Reflect, Experience». *Παιδαγωγικός Λόγος*, 30(1), 11-30. <https://doi.org/10.12681/plogos.39663>

Ανδριανή ΑΥΓΕΡΙΝΟΥ
Φώτης ΓΩΓΟΥΛΟΣ
Αχιλλέας ΚΛΕΙΣΟΥΡΑΣ
Ευάγγελος Δ. ΠΡΩΤΟΠΑΠΑΔΑΚΗΣ
Δημήτρης ΤΣΑΜΗΣ
Γιώτα ΧΑΡΑΛΑΜΠΑΚΗ

*Φιλοσοφία, Εκπαίδευση και Επαυξημένη
Πραγματικότητα μέσω της ψηφιακής
πλατφόρμας «Traces of Philosophy:
Connect, Reflect, Experience»*

doi:<https://doi.org/10.12681/plogos.39663>

I. Εισαγωγή

ΤΟ 2013 ΔΙΟΡΓΑΝΩΘΗΚΕ ΓΙΑ ΠΡΩΤΗ ΦΟΡΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, ΣΥΓΚΕ-
κριμένα στην Αθήνα, το παλαιότερο και μεγαλύτερο παγκόσμιο
φιλοσοφικό γεγονός, το οποίο διοργανώνεται ανά πέντε έτη αδια-
λείπτως από το 1900, το 23^ο Παγκόσμιο Συνέδριο Φιλοσοφίας, με τερά-
στια συμμετοχή. Περί τους 5.000 ομιλητές και πολλαπλάσιοι σύνεδροι,
παρακολούθησαν επί μια εβδομάδα τις εργασίες του συνεδρίου, οι συνε-
δρίες του οποίου φιλοξενήθηκαν τόσο στις εγκαταστάσεις της Φιλοσοφι-
κής Σχολής Αθηνών, όσο και σε διάφορους αρχαιολογικούς χώρους της
Αθήνας, με σπουδαίο φιλοσοφικό ενδιαφέρον. Για πολύ καιρό πριν την
έναρξη του συνεδρίου, εκατοντάδες σύνεδροι επικοινωνούσαν καθημερι-
νά με την Οργανωτική Επιτροπή – μέλος της οποίας ήταν ένας εκ των
συγγραφέων του άρθρου αυτού – μεταφέροντας ως ερώτημα το κοινό
τους ενδιαφέρον: Θα τους δινόταν η δυνατότητα να βαδίσουν στα βήμα-
τα του Σωκράτη, του Αριστοτέλη και του Επίκουρου, να επισκεφθούν τα

σημεία στα οποία διαμείφθηκαν οι διάλογοι του Πλάτωνος, να βιώσουν με κάποιον τρόπο την ατμόσφαιρα της σπουδαιότερης πόλης – τουλάχιστον σε ό,τι αφορά τον δυτικό πολιτισμό – κατά την σπουδαιότερη στιγμή της; Να *βιώσουν*, δηλαδή, την κλασική Αθήνα της φιλοσοφίας, της δημοκρατίας και του θεάτρου.

Ήταν τότε λοιπόν που κατέστη για πρώτη φορά απολύτως προφανές πως η τεράστια αυτή πολιτισμική κληρονομιά παραμένει παντελώς αναξιοποίητη, τουλάχιστον ως *προϊόν* προς τους ξένους – αλλά και ντόπιους – ενδιαφερομένους. Ακόμα και σήμερα, παραμένει ελάχιστα γνωστό το σκηνικό των Πλατωνικών διαλόγων, ο Κήπος του Επίκουρου δεν έχει ακόμη τεκμηριωμένα εντοπισθεί, ενώ η Ακαδημία του Πλάτωνος παραμένει αναξιοποίητη και σχεδόν μη επισκέψιμη. Ακόμη και όσες τοποθεσίες φιλοσοφικού ενδιαφέροντος έχουν αποδοθεί με κάποιον τρόπο στους επισκέπτες τους, προβάλλονται ελλιπώς και με τρόπους που δεν είναι διόλου ελκυστικοί – ενδεχομένως, ούτε καν πρόσφοροι. Σε γενικές γραμμές η Αττική, ο τόπος στον οποίον ήκμασε και παγιώθηκε η φιλοσοφία, δεν διαθέτει μια συγκροτημένη στρατηγική αξιοποίησης και προβολής του σπουδαιότερου πολιτισμικού αγαθού που αυτή, η Αττική, κληροδότησε σε όλον τον δυτικό κόσμο.

Η ανάπτυξη της ψηφιακής πλατφόρμας και της εφαρμογής «Traces of Philosophy: Connect, Reflect, Experience» (από δω και στο εξής *Traces*) έρχεται να καλύψει αυτό ακριβώς το κενό. Ακριβέστερα, και δεδομένου του ότι το κενό είναι τόσο ευρύ, ώστε κανένα μεμονωμένο εγχείρημα δεν θα μπορούσε αφ' εαυτού να το καλύψει, η εν λόγω ψηφιακή πλατφόρμα και εφαρμογή αποσκοπεί πρωτίστως να το καταδείξει, εν συνεχεία να το «θεραπεύσει» σε έναν βαθμό (με ξεκάθαρο στόχο να διευρυνθεί και να εμπλουτισθεί), και τέλος, και ίσως το σημαντικότερο, να αποτελέσει το έναυσμα ώστε να εμφανισθούν αντίστοιχα προϊόντα συνολικής και ολοκληρωμένης ανάδειξης της πνευματικής κληρονομιάς του τόπου μας. Η τελική απόβλεψη του εγχειρήματος δεν είναι άλλη από την διαμόρφωση μιας συνολικής, εθνικής στρατηγικής ανάδειξης των μνημείων και των τοποθεσιών που σχετίζονται με τα πνευματικά επιτεύγματα του λαού μας κατά την λαμπρότερη φάση του παρελθόντος του.

II. Η γέννηση της φιλοσοφίας στην Αττική και η ψηφιακή πλατφόρμα *Traces*

Λέγεται συχνά πως η φιλοσοφία γεννήθηκε στην Ελλάδα, τίποτα δεν θα μπορούσε, όμως, να είναι ανακριβέστερο από αυτό. Η φιλοσοφία πιθανότατα δεν γεννήθηκε καν σε κάποιον συγκεκριμένο τόπο και χρόνο. Χρόνια πριν από τους Έλληνες – και παράλληλα με αυτούς, αλλά και κατόπιν – άλλοι λαοί καλλιεργούσαν διάφορα παραπλήσια ή και ταυτόσημα είδη αφηρημένου στοχασμού: οι Κινέζοι,¹ οι Ινδοί,² οι Αιγύπτιοι,³ οι Ασσύριοι,⁴ και πολλοί άλλοι, ίσως, *όλοι οι άλλοι*. Η διάθεση του φιλοσοφείν, λοιπόν, αποτελεί αναμφίβολα εγγενές χαρακτηριστικό της ανθρώπινης φύσης. Αυτό που είναι ακριβές, ωστόσο, είναι πως *αυτό το είδος αφηρημένου στοχασμού που σήμερα αποκαλούμε φιλοσοφία του δυτικού κόσμου* πράγματι γεννήθηκε στην Ελλάδα και ήκμασε στην Αττική⁵: τα πρώτα της βήματα τα έκανε στην Ιωνία,⁶ πέρασε μέρος της παιδικής της ηλικίας στην Κάτω Ιταλία και μετά στην Θράκη,⁷ και από εκεί πράγματι μετακινήθηκε στην Αττική, την οποία και επέλεξε ως τον προνομιακό τόπο της ενηλικίωσής της.

Έχοντας το γεγονός αυτό κατά νου, η ομάδα σχεδιασμού και δημιουργίας της ψηφιακής πλατφόρμας *Traces*, επέλεξε οκτώ σημεία με αξιοσημείωτο φιλοσοφικό ενδιαφέρον μέσα στον γεωγραφικό χώρο της Αττικής. Τα επτά από τα σημεία αυτά βρίσκονται συγκεντρωμένα στην πε-

¹ Wang Shuren and Zhang Lin, “The Roots of Chinese Philosophy and Culture – An Introduction to ‘Xiang’ and ‘Xiang Thinking,’” *Frontiers of Philosophy in China* 4, no. 1 (2009): 1-12, doi: <https://doi.org/10.1007/s11466-009-0001-x>.

² William F. Goodwin, “Ethics and Value in Indian Philosophy,” *Philosophy East and West* 4, no. 4 (1955): 321-344, doi: <https://doi.org/10.2307/1396742>.

³ Charles C. Verharen, “Philosophy Against Empire: An Ancient Egyptian Renaissance,” *Journal of Black Studies* 36, no. 6 (2006): 958-973, doi: <https://doi.org/10.1177/0021934705286128>.

⁴ Simo Parpola, “The Assyrian Tree of Life: Tracing the Origins of Jewish Monotheism and Greek Philosophy,” *Journal of Near Eastern Studies* 52, no. 3 (1993): 161-208.

⁵ Ο Alfred North Whitehead στο έργο του *Process and Reality* (New York: Free Press, 1979), 39, διατύπωσε με τρόπο εμβληματικό την οφειλή της δυτικής φιλοσοφίας στην κλασική αττική σκέψη: “The safest general characterization of the European philosophical tradition is that it consists of a series of footnotes to Plato.”

⁶ Βλέπε, μεταξύ άλλων, Patricia Curd, “Presocratic Philosophy,” *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2023 Edition), eds. Edward N. Zalta and Uri Nodelman, <https://plato.stanford.edu/archives/fall2023/entries/presocratics/>.

⁷ Βλέπε Θεοδόσης Πελεγρίνης, *Οι Πέντε Εποχές της Φιλοσοφίας* (Αθήνα: Πεδίο, 2015), ιδίως το κεφάλαιο «Η εποχή των κοσμολόγων».

ριοχή της Αθήνας, ενώ το όγδοο στο Λαύριο. Πιο αναλυτικά, τα σημεία αυτά είναι: 1) Η Ποικίλη Στοά στην Αρχαία Αγορά, στη σημερινή περιοχή της Πλάκας, όπου ο φιλόσοφος Ζήνων από το Κίτιο της Κύπρου ίδρυσε την Στωική φιλοσοφική σχολή, 2) Το Λύκειο, όπου ο Αριστοτέλης ίδρυσε την ομώνυμη σχολή του και όπου έδιναν διαλέξεις φιλόσοφοι αλλά και παραστάσεις διάφοροι ραψωδοί, 3) Η Ακαδημία του Πλάτωνος, η φιλοσοφική σχολή που ίδρυσε ο μαθητής του Σωκράτη Πλάτων στην περιοχή της Ακαδημίας στα βόρεια της Αθήνας, έξω από το κέντρο της πόλης σε μια ήσυχη περιοχή με έναν ιερό άλσος αφιερωμένο στην Αθηνά και ένα δημόσιο γυμνάσιο, 4) Το μνημείο του Λυσικράτους (φανάρι του Διογένη) στην Πλάκα, όπου ήκμασε η σχολή των Κυνικών με κύριο εκπρόσωπο τον Διογένη τον Σινωπέα, 5) Η φυλακή του Σωκράτη κάτω από τον λόφο των Μουσών (Φιλοπάππου), όπου ο Σωκράτης φυλακίστηκε και πέρασε τις τελευταίες μέρες της ζωής του πριν θανατωθεί με κώνειο, όπως περιγράφεται γλαφυρά στους Πλατωνικούς διαλόγους *Κρίτων* και *Φαίδων*, 6) Η Αγία Φωτεινή στην περιοχή του Ιλισσού, που αποτελεί τον γεωγραφικό τόπο και το 'σκηνικό' όπου εκτυλίσσεται ο Πλατωνικός διάλογος *Φαίδρος*, 7) Ο βράχος της Πνύκας δυτικά της Ακρόπολης μεταξύ του λόφου των Νυμφών (Αστεροσκοπείο) και του λόφου των Μουσών (Φιλοπάππου), ένα μέρος άρρηκτα συνδεδεμένο με την ακμή της δημοκρατίας και την ανάπτυξη της ρητορικής τέχνης, και τέλος 8) Το αρχαίο θέατρο του Θορικού, το παλαιότερο σωζόμενο στην Ελλάδα και ένα από τα αρχαιότερα θέατρα σε ολόκληρο τον κόσμο (σίγουρα το αρχαιότερο αυτού του είδους), βόρεια από την πόλη του σημερινού Λαυρίου, το οποίο παραπέμπει στην μεγάλη σημασία που είχε η θεατρική έκφραση για την Αθήνα κατά την αρχαιότητα, και που ήταν χτισμένο στις οχυρώσεις της αρχαίας ακρόπολης της πόλης του Θορικού.

Για ποιο λόγο, όμως, είναι σημαντική μια ψηφιακή πλατφόρμα και εφαρμογή, οι οποίες έχει ως κύριο στόχο να γνωρίσουν στον μαθητή ή τον φοιτητή (τον *χρήστη* από δω και στο εξής), τόπους στην Αττική όπου κατά την αρχαιότητα ήκμασε η φιλοσοφική σκέψη; Ο πρώτος και σημαντικότερος λόγος είναι ότι η φιλοσοφική παράδοση που γεννήθηκε στον ελλαδικό χώρο και ωρίμασε στην Αττική καθόρισε τον τρόπο σκέψης του δυτικού κόσμου. Η φιλοσοφική αυτή παράδοση έχει στον πυρήνα της την έννοια του *διαλόγου* και της αναζήτησης της αλήθειας, και οι αρχαίοι Έλληνες, ιδίως κατά την αττική περίοδο, ουδέποτε φοβήθηκαν να θέσουν ερωτήματα και να διερευνήσουν οτιδήποτε, όσο αυτονόητο και εάν αυτό ενδέχεται να φαινόταν. Ο δεύτερος λόγος, ο οποίος αποτέλεσε και το κύριο έναυσμα για τη δημιουργία της ψηφιακής πλατφόρμας Traces, είναι

το γεγονός ότι η φύση της φιλοσοφίας είναι τέτοια ώστε να αποκτά πραγματικό νόημα μόνο όταν μετατρέπεται σε βίωμα και συνδέεται αμετάκλητα με τις εμπειρίες και τις προκλήσεις της πραγματικής ζωής. Με γνώμονα την βιωματική παράμετρο που εμπεριέχεται σε μια ουσιαστική διδασκαλία της φιλοσοφίας και του φιλοσοφικού τρόπου σκέψης, η ομάδα του Traces θέλησε να δημιουργήσει μια ψηφιακή πλατφόρμα και μια εφαρμογή με δυναμικά και διαδραστικά χαρακτηριστικά, ώστε να γεφυρώνεται η θεωρία με την πράξη, ενισχύοντας την ουσία της φιλοσοφικής εκπαίδευσης.

Παρόλο που η ουσία και η σπουδαιότητα της φιλοσοφικής σκέψης αγρίζει κάθε εποχή, κρίνεται ακόμα πιο απαραίτητη και σημαντική στην εποχή μας, και η διδασκαλία της φιλοσοφίας φαντάζει περισσότερο επίκαιρη και επιτακτική από ποτέ, αφού εκείνο που κυρίως αυτή κάνει είναι να θέτει συνεχώς θαρραλέα ερωτήματα. Οι άνθρωποι στις κοινωνίες του δυτικού κόσμου, για πολλούς και διαφορετικούς λόγους – των οποίων η ανάλυση δεν εμπίπτει στους σκοπούς αυτής της εργασίας – έχουν πάψει πλέον να θέτουν θεμελιώδη ερωτήματα, και το κριτικό πνεύμα έχει πλέον υποκατασταθεί από το αγελαίο. Το γεγονός αυτό, εκτός του ότι αποτελεί χαρακτηριστική ένδειξη παρακμής για οποιαδήποτε κοινωνία, είναι εξόχως επικίνδυνο, αφού συνοδεύεται από περιφρόνηση του λόγου και των κατακτήσεων της επιστήμης. Συνεπώς, η σημασία της διδασκαλίας της φιλοσοφίας καθίσταται σήμερα περισσότερο καιρία από ποτέ, καθώς αυτή κατά κύριο λόγο μπορεί να αποτελέσει ανάχωμα στην άνευ όρων παράδοση στην καταστροφική βολή της *μετα-αλήθειας*.⁸ Ιδιαίτερα στους νέους ανθρώπους, το να καταστεί η διδασκαλία της φιλοσοφίας προσιτή, έτσι ώστε να κατανοήσουν την θεμελιώδη σχέση αυτής με τα προβλήμα-

⁸ Οι περισσότεροι άνθρωποι βολεύονται στην μακαριότητα και την άνεση της άκριτης αποδοχής: η αλήθεια τείνει να καταστεί ζήτημα που αφορά περισσότερο την προσωπική αισθητική ή, ακόμη-ακόμη, ζήτημα που δεν αφορά απολύτως τίποτα. Είναι φορές που αποδεχόμαστε άκριτα αυτό που μας αρέσει απλώς και μόνον επειδή μας αρέσει, είτε αυτό που θα ακούσουμε πρώτο απλώς και μόνον επειδή το ακούσαμε πρώτο, ή αυτό που έχουμε ακούσει πολλές φορές και από πολλές πλευρές, απλώς και μόνον λόγω της πυκνότητας και της συχνότητας του σχετικού ακούσματος. Όλα αυτά είναι βολικά και ξεκούραστα μεν, ωστόσο πόρρω απέχουν από να ταυτίζονται με την αλήθεια – καλύτερα, ακόμη, όλα μαζί συγκροτούν μια μετα-αλήθεια, στο πλαίσιο της οποίας τόσο τα γεγονότα, όσο και τα επιχειρήματα και οι λογικές συσχετίσεις χάνουν την σημασία τους, και υποκαθίστανται από την ένταση, την διάρκεια, και την έκταση της έκθεσης σε κάποια πληροφορία. Βλέπε Benjamin Tallis, “Living in Post-truth: Power/Knowledge/ Responsibility,” *New Perspectives* 24, no. 1 (2016): 7-18, doi: <https://doi.org/10.1177/2336825X1602400101>.

τα και της προκλήσεις του σύγχρονου τρόπου ζωής, αποτελεί πρόκληση κεφαλαιώδους σημασίας. Σε αυτήν την προσπάθεια, θεωρούμε ότι ψηφιακές εφαρμογές με τα διαδραστικά χαρακτηριστικά του Traces, τα οποία εμπλέκουν τον χρήστη στη μαθησιακή διαδικασία με εμπειρικό και βιωματικό τρόπο, μπορούν να συμβάλουν καθοριστικά.

III. Το Traces και η βιωματική διδασκαλία της Φιλοσοφίας

Η διασύνδεση, λοιπόν, της θεωρίας με την πράξη αποτέλεσε την κεντρικότερη ίσως στόχευση για την ανάγκη δημιουργίας μιας εφαρμογής με τα χαρακτηριστικά του Traces. Κατά τον ίδιο τρόπο που η σύνδεση της φιλοσοφίας με την πράξη δεν περιορίζεται στις διανοητικές διαδικασίες αλλά επεκτείνεται και στη βιωματική εμπειρία,⁹ ο χρήστης που «επισκέπτεται» τα σημεία φιλοσοφικού ενδιαφέροντος μέσα από την ψηφιακή πλατφόρμα ή την εφαρμογή ξεκινάει ένα «ταξίδι» γνωριμίας με τον τρόπο σκέψης μεγάλων φιλοσόφων μέσα από συγκεκριμένους γεωγραφικούς τόπους, συσχετίζοντας έτσι το πνευματικό με το υλικό στοιχείο. Με τη βοήθεια του Traces, η διδασκαλία της φιλοσοφίας αντί να παραμένει εγκλωβισμένη σε απομακρυσμένες και αφηρημένες αναλύσεις, προσκαλεί τον χρήστη να ανακαλύψει το φιλοσοφικό νόημα μέσω της σύνδεσης των ιδεών με έναν καθημερινό, γνώριμο τόπο της Αττικής. Αυτό επιτυγχάνεται με την επίσκεψη στο σημείο φιλοσοφικού ενδιαφέροντος, είτε ψηφιακά είτε *in situ*, με τη μετάβαση δηλαδή στον υπαρκτό, γεωγραφικό τόπο που συνδέθηκε με βασικές φιλοσοφικές έννοιες. Με τον τρόπο αυτό η διδασκαλία αποκτάει βιωματικό χαρακτήρα.

Μέσω της βιωματικής διδασκαλίας, η φιλοσοφική εκπαίδευση δεν περιορίζεται σε συμβατικά και πολλές φορές ‘στεγνά’ ακαδημαϊκά πλαίσια. Φιλοσοφικές συζητήσεις σε φυσικά περιβάλλοντα, εμπνευσμένες από την περιπατητική φιλοσοφία των Στωικών και των Αριστοτελικών, προσφέρουν μοναδικές ευκαιρίες έμπνευσης και εμβάθυνσης.¹⁰ Αφορμώμενοι από αυτόν ακριβώς τον περιπατητικό χαρακτήρα της Φιλοσοφίας η ομά-

⁹ Βλέπε Alexander Nehamas, Despina Vertzagia, Triseugeni Georgakopoulou, Jenny Pavlidou, Katerina Plevridi, and Fotis Stamos, “A Good Life: Friendship, Art and Truth,” *Conatus – Journal of Philosophy* 2, no. 2 (2018): 115-121, doi: <https://doi.org/10.12681/conatus.15992>.

¹⁰ Epictetus, *The Discourses of Epictetus*, trans. Philip Alston (Oxford: Oxford University Press, 2008), 102.

δα σχεδιασμού και υλοποίησης του Traces, πέρα από τα οκτώ σημεία φιλοσοφικού ενδιαφέροντος, δημιούργησε και τρεις φιλοσοφικές διαδρομές (με σκοπό να τις εμπλουτίσει), οι οποίες συνδέουν τα σημεία φιλοσοφικού ενδιαφέροντος, με γνώμονα πρωτίστως την εννοιολογική τους διασύνδεση και αλληλουχία και όχι τόσο τη γεωγραφική εγγύτητα των σημείων. Πιο αναλυτικά, οι διαδρομές που σχεδιάστηκαν είναι: 1) Η φιλοσοφική διαδρομή με τίτλο «Η γέννηση και εδραίωση της φιλοσοφίας» που συνδέει τρία σημεία φιλοσοφικού ενδιαφέροντος, και συγκεκριμένα την Ποικίλη Στοά, το Λύκειο του Αριστοτέλη και το μνημείο του Λυσικράτους, 2) Η διαδρομή με τίτλο «Στα βήματα του Σωκράτη», η οποία συνδέει την Πνύκα, τη φυλακή του Σωκράτη, την Αγία Φωτεινή του Ιλισσού και την Ακαδημία του Πλάτωνος, και 3) η διαδρομή «Οι πυλώνες του δυτικού πολιτισμού», που συνδέει το αρχαίο θέατρο Θορικού, την Πνύκα και την Ακαδημία του Πλάτωνος.

Τέλος, καθοριστικό κριτήριο στον σχεδιασμό των φιλοσοφικών διαδρομών αποτέλεσε η ενσωμάτωση συγκεκριμένων βασικών παραμέτρων της βιωματικής διδασκαλίας,¹¹ όπως για παράδειγμα η συμμετοχή σε δραστηριότητες, η ανατροφοδότηση, ο αναστοχασμός¹² αλλά και η δυνατότητα της δημιουργικής αναζήτησης μέσω από την ενσωμάτωση των επιλογών και ενδιαφερόντων του χρήστη. Η συγκεκριμένη προσέγγιση βρίσκεται στον πυρήνα της γενικότερης «φιλοσοφίας» με την οποία λειτουργεί το Traces, η οποία προτάσσει την ενεργό συμμετοχή του χρήστη. Αυτή η προσέγγιση συνδυάζεται με τις κλασικές παιδαγωγικές θεωρίες του Piaget¹³ και του Vygotsky,¹⁴ οι οποίοι θεωρούν την μάθηση ως ενεργ-

¹¹ Κατά τη βιωματική διδασκαλία οι μαθητές εμπλέκονται ενεργά σε δραστηριότητες όπως η ανάλυση του διλήμματος μέσω διαλόγου, η αναπαράσταση διαφορετικών φιλοσοφικών οπτικών ή η καλλιτεχνική έκφραση. Ο αναστοχασμός αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της διαδικασίας, καθώς οι μαθητές καλούνται να εξετάσουν όσα έμαθαν και να συνδέσουν τις νέες γνώσεις με τις ζωές τους. Τέλος, οι έννοιες εφαρμόζονται στην πράξη, προκειμένου να κατανοηθεί η σημασία της φιλοσοφίας στη διαμόρφωση της καθημερινότητας. Βλέπε John Dewey, *Experience and Education* (Indianapolis, IN: Kappa Delta Pi, 1938), 112.

¹² Παρότι η προετοιμασία και η εφαρμογή βιωματικών δραστηριοτήτων απαιτούν περισσότερο χρόνο και προσπάθεια από τη συμβατική διδασκαλία, τα οφέλη είναι ανεκτίμητα. Οι μαθητές αποκτούν όχι μόνο γνώση, αλλά και εργαλεία για να αντιμετωπίζουν τις προκλήσεις της ζωής. Η βιωματική φιλοσοφία ενισχύει τη δημοκρατική κουλτούρα, την ψυχική υγεία και την κοινωνική ευαισθησία, προσφέροντας μια ολιστική προσέγγιση στη μάθηση που απαντά στις ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας. Βλέπε Paulo Freire, *Pedagogy of the Oppressed* (London: Continuum, 2000), 64.

¹³ Jean Piaget, *Psychology and Pedagogy* (New York: Viking Press, 1972), 212.

γή διαδικασία οικοδόμησης της γνώσης μέσω εμπειριών και αλληλεπιδράσεων. Έτσι, ένας βασικός στόχος είναι όσοι χρησιμοποιούν την εφαρμογή να μην είναι απλοί δέκτες πληροφοριών, αλλά με μια έννοια, να γίνονται συνδημιουργοί της εκπαιδευτικής διαδικασίας καθώς θα συμμετέχουν σε σχεδιασμένες φιλοσοφικές διαδρομές, οι οποίες είναι δομημένες πάνω σε θεμελιώδεις φιλοσοφικές έννοιες. Με αυτόν τον τρόπο οι φιλοσοφικές έννοιες δεν παραμένουν κενές και αφηρημένες, αλλά ενσαρκώνονται σε πραγματικές, καθημερινές εμπειρίες που ενισχύουν την βιωματική κατανόηση αλλά, με μία έννοια, και την διαρκή μνήμη.¹⁵ Για παράδειγμα, επισκεπτόμενος μέσω του Traces την Φυλακή του Σωκράτη, ο χρήστης θα έχει τη δυνατότητα να μάθει για τη Σωκρατική μέθοδο και να εντρυφήσει στην έννοια του *διαλόγου*. Πολύ περισσότερο όμως – και αυτός είναι και ο απώτερος σκοπός της εφαρμογής – θα του δοθεί η δυνατότητα να διευρύνει την οπτική του ώστε να είναι πιο ικανός να αμφισβητεί τα δεδομένα, να αξιολογεί επιχειρήματα και το σημαντικότερο, να ανακαλύπτει τις δικές τους αλήθειες, όπως έκανε και ο Σωκράτης.¹⁶

Βασικός σκοπός, λοιπόν, της ομάδας δημιουργίας του Traces είναι η ψηφιακή πλατφόρμα να αποτελέσει έναν καίριο συμπληρωματικό πυλώνα στον βιωματικό τρόπο διδασκαλίας της φιλοσοφίας και να μπορέσει να λειτουργήσει ως κάτι παραπάνω από μια απλή εκπαιδευτική μέθοδος.¹⁷ Να γίνει, δηλαδή, ένα χρήσιμο, λειτουργικό, εύχρηστο αλλά και ελκυστικό εκπαιδευτικό εργαλείο που θα συμβάλει στην καλλιέργεια της σκέψης και την ανάπτυξη της δημιουργικότητας. Θα συμβάλει, δηλαδή, στο να γίνει η φιλοσοφική εκπαίδευση και διδασκαλία πιο ουσιαστική, πιο δυναμική και, το κυριότερο, να συνδεθεί βαθύτερα με τις καθημερινές, πραγματικές ανάγκες του ανθρώπου.

¹⁴ Lev S. Vygotsky, *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978), 90.

¹⁵ Plato, *The Republic*, trans. B. Jowett (New York: Dover Publications, 2000), 45.

¹⁶ Peter Kreeft, *Socratic Logic: A Logic Text Using Socratic Method*, 2nd ed. (South Bend, IN: St. Augustine's Press, 1992), 87. Βλέπε και Anthony Arthur Long and Despina Vertzagia, "Antiquity Revisited: A Discussion with Anthony Arthur Long," *Conatus – Journal of Philosophy* 5, no. 1 (2020): 111-122, doi: <https://doi.org/10.12681/cjp.23324>.

¹⁷ Η βιωματική διδασκαλία αντλεί έμπνευση από σημαντικές φιλοσοφικές και παιδαγωγικές παραδόσεις. Ο Σωκράτης, για παράδειγμα, ανέφερε ότι η γνώση προκύπτει μέσα από τη διερεύνηση και την αμφισβήτηση, καθώς και μέσα από την αναγνώριση του «δεν γνωρίζω» ως την αφετηρία της αληθινής σοφίας. Βλέπε Plato, *The Republic*, trans. Benjamin Jowett (New York: Dover Publications, 2000), 45.

IV. Περιγραφή και τεχνικά χαρακτηριστικά της ψηφιακής πλατφόρμας *Traces*

Η ψηφιακή πλατφόρμα «Traces of Philosophy: Connect, Reflect, Experience,»¹⁸ υλοποιήθηκε ως έργο στο πλαίσιο της Δράσης «Συνέργειες Έρευνας και Καινοτομίας στην Περιφέρεια Αττικής» του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Αττική 2014 – 2020.» Αντικείμενο του έργου ήταν η υλοποίηση μιας ολοκληρωμένης πλατφόρμας διαχείρισης πολιτιστικού περιεχομένου με γενικό στόχο αφενός την κάλυψη ενός κενού που παρατηρείται στις υπάρχουσες υπηρεσίες παροχής φιλοσοφικού και πολιτισμικού τουρισμού για την ευρύτερη περιοχή της Αττικής, αφετέρου την ενίσχυση της προσβασιμότητας της μοναδικής πολιτιστικής κληρονομιάς της Αττικής και την παραγωγική αξιοποίησή της σε κοινωνικό, εκπαιδευτικό και οικονομικό επίπεδο.

Είναι γεγονός ότι οι πλέον πρόσφατες τεχνολογικές εξελίξεις έχουν επιφέρει ριζική επανάσταση στους τρόπους διαχείρισης και προβολής της πολιτιστικής κληρονομιάς σε παγκόσμιο επίπεδο.¹⁹ Σε συνδυασμό με παραδοσιακές πρακτικές ψηφιακού μετασχηματισμού (όπως η ψηφιοποίηση συλλογών και πολιτιστικών αντικειμένων και οι διαδραστικές πλατφόρμες ψηφιακής προβολής πολιτιστικού περιεχομένου, καινοτόμες τεχνικές όπως η επαυξημένη και εικονική πραγματικότητα και οι αλγόριθμοι Τεχνητής Νοημοσύνης) έχουν διαταράξει το τοπίο στη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς, επιτρέποντας την ταχύτατη διάδοση της πληροφορίας με θελκτικό, πρωτοποριακό και βιωματικό τρόπο, καθιστώντας την εμπειρία πιο ενδιαφέρουσα για τους τελικούς χρήστες.²⁰ Πράγματι, η χρήση Τεχνητής Νοημοσύνης και Μηχανικής Μάθησης επιτρέπει την ανάλυση μεγάλων όγκων δεδομένων και την παροχή προσωποποιημένων προτάσεων στους χρήστες.²¹ Επιπλέον, οι τεχνολογίες επαυξημέ-

¹⁸ Βλέπε Philosophy Traces: Connect, Reflect, Experience, <https://philosophytraces.gr/>.

¹⁹ Βλέπε Tatiana But, “Preserving History through Modern Technology,” *Historica*, October 16, 2024, <https://www.historica.org/blog/preserving-history-through-modern-technology>.

²⁰ María Belen Prados-Peña, George Pavlidis, and Ana García-López, “New Technologies for the Conservation and Preservation of Cultural Heritage through a Bibliometric Analysis,” *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development* (2023), ahead of print, doi: <https://doi.org/10.1108/JCHMSD-07-2022-0124>.

²¹ Alicia Orea-Giner, Ana Muñoz-Mazón, Teresa Villacé-Molinero, and Laura Fuentes-Moraleda, “Cultural Tourist and Ser Experience with Artificial Intelligence: A Holistic Perspective from the Industry 5.0 Approach,” *Journal of Tourism Futures* (2022): 1-18, ahead of print, doi: <https://doi.org/10.1108/JTF-04-2022-0115>.

νης και εικονικής πραγματικότητας μπορούν να προσφέρουν διαδραστικές και καθηλωτικές εμπειρίες, ενισχύοντας την εμπύθιση των επισκεπτών στην πολιτιστική κληρονομιά.²² Ακόμα, οι πρακτικές ανάπτυξης λογισμικού Agile και DevOps επιτρέπουν την ταχύτερη και πιο ευέλικτη ανάπτυξη και συντήρηση της πλατφόρμας, ενώ η χρήση cloud computing εξασφαλίζει την κλιμακωσιμότητα και την ασφάλεια των δεδομένων. Τέλος, η ενσωμάτωση τεχνολογιών blockchain μπορεί να προσφέρει διαφάνεια και αξιοπιστία στη διαχείριση των πολιτιστικών δεδομένων.

Η ψηφιακή πλατφόρμα «Traces of Philosophy: Connect, Reflect, Experience» λοιπόν, ενσωματώνει πολλές από αυτές τις τεχνολογίες και τεχνικές για να υποστηρίξει προηγμένες υπηρεσίες και εφαρμογές. Αυτές επιτρέπουν σε χρήστες όλων των ηλικιών, ανεξαρτήτως προηγούμενης εμπειρίας ή γνώσεων, να γνωρίσουν ψηφιακά ή in situ (με επιτόπια παρουσία) αρχαιολογικούς χώρους έμπλεους πολιτισμικού και τουριστικού ενδιαφέροντος και να τα συνδέσουν με τον φυσικό, γεωγραφικό χώρο όπου γεννήθηκαν και αναπτύχθηκαν. Η πλατφόρμα διαχείρισης πολιτιστικού περιεχομένου του έργου «Traces of Philosophy: Connect, Reflect, Experience» προσφέρει τις υπηρεσίες της τόσο σε επισκέπτες που βρίσκονται στην Ελλάδα, όσο και σε όσους ενδιαφέρονται μεν, όμως οι συνθήκες δεν τους επιτρέπουν την επιτόπια παρουσία τους, μέσω κατάλληλα διαμορφωμένων και εξειδικευμένων εφαρμογών για έξυπνες συσκευές.

Η αξιοποίηση τεχνικών Τεχνητής Νοημοσύνης επιτρέπει στην πλατφόρμα και στις έξυπνες εφαρμογές της να έχουν την δυνατότητα για προσωποποίηση και εξατομίκευση, καθώς και για αυτοματοποιημένη και εγγενή βελτίωση και προσαρμογή των προσφερόμενων υπηρεσιών σύμφωνα με τις προτιμήσεις, τα χαρακτηριστικά και τα μοτίβα συμπεριφοράς των χρηστών. Η ενσωμάτωση λειτουργικότητας Εικονικής και Επαυξημένης Πραγματικότητας δημιουργούν συνθήκες εμπύθισης των χρηστών, με την συμβατική πλοήγηση των χρηστών στο περιεχόμενο να μετατρέπεται σε πραγματικό προσωποποιημένο βίωμα, στο πλαίσιο του οποίου ο χρήστης αλληλοεπιδρά με το περιβάλλον και οπτικοποιεί την παρεχόμενη πληροφορία, με αποτέλεσμα την ενισχυμένη κατανόηση και αφομοίωση σύνθετων ιδεών και εννοιών. Η χρήση προσεγγίσεων «παιχνιδοποίησης» μέσω εκπαιδευτικών quiz και ερωτήσεων γνώσεων, καθώς και η επιβρά-

²² Rethinking the Future, “The Influence of Technology on Heritage Conservation,” <https://www.re-thinkingthefuture.com/architectural-community/a13656-the-influence-of-technology-on-heritage-conservation/>.

βευση των χρηστών μέσω εξαργύρωσης πόντων αποτελούν χαρακτηριστικά της εφαρμογής τα οποία επιτρέπουν την αυξημένη εμπλοκή των χρηστών, την κινητοποίησή τους για ενεργή συμμετοχή, βελτίωση και μάθηση και, εν τέλει, την ενίσχυση της αυτοπεποίθησής τους και της αφοσίωσής τους.

Εγγενές χαρακτηριστικό της εφαρμογής αποτελεί η δυνατότητα για εξατομικευμένη καθοδήγηση, με τους χρήστες να έχουν την ευχέρεια να επικοινωνούν άμεσα με ειδικούς, αποκτώντας πληροφορίες που ταιριάζουν στις προτιμήσεις και τις ανάγκες τους σε πραγματικό χρόνο. Η αλληλεπίδραση χρηστών και ειδικών είναι ο ακρογωνιαίος λίθος της επιτυχίας του τρίπτυχου Connect, Reflect, Experience. Με αυτόν τον τρόπο, η ψηφιακή πλατφόρμα δεν λειτουργεί απλώς ως ένα ακόμη μέσο πληροφόρησης, αλλά προάγει την ζωντανή συνεργασία, την αλληλεπίδραση και την συνεχή ανταλλαγή γνώσεων. Μέσα από αυτή τη διαδικασία δημιουργούνται σχέσεις εμπιστοσύνης, εξατομίκευσης και κοινωνικής σύνδεσης, που εμπλουτίζουν την εμπειρία τόσο των χρηστών, όσο και των ειδικών.

Οι παραπάνω λειτουργικότητες οργανώνονται στο πλαίσιο δύο βιωματικών υπηρεσιών και ψηφιακών οδηγών: ενός *δάσκαλου* και ενός *ξεναγού*. Ο ψηφιακός ξεναγός λειτουργεί ως οδηγός στον πολιτιστικό περίπατο του χρήστη, προτείνοντας την βέλτιστη διαδρομή από άποψη νοηματικής σύνδεσης ή με ψυχαγωγικό υπόβαθρο – και σύμφωνα πάντα με τις εκπεφρασμένες επιθυμίες του. Αντίστοιχα, ρόλος του ψηφιακού δασκάλου είναι η προσομοίωση μιας σχέσης δασκάλου-μαθητή, η οποία υποβοηθά την κατανόηση καθώς ο χρήστης συλλογίζεται πάνω στο θεματικό περιεχόμενο, αναστοχάζεται και εμβαθύνει στην εμπειρία του. Οι δύο ψηφιακοί οδηγοί αποτελούν και τους κύριους εκφραστές των υπηρεσιών της ολοκληρωμένης πλατφόρμας ενσαρκώνοντας τους στόχους του τρίπτυχου Connect, Reflect, Experience.

Τα ζητήματα της ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς δεν θα μπορούσαν να γίνουν αντιληπτά ανεξάρτητα από τα χαρακτηριστικά του κοινωνικού περιβάλλοντος και τους αντικειμενικούς σκοπούς όλων των εμπλεκομένων στις υποκείμενες διαδικασίες για τον σχεδιασμό και την δημιουργία της ψηφιακής πλατφόρμας «Traces of Philosophy: Connect, Reflect, Experience». Για τον σκοπό αυτό, στην υλοποίηση του έργου συνεργάστηκαν τρεις ΜμΕ,²³ και συγκεκριμένα η SMARTS, η H+S

²³ Μικρομεσαία Επιχείρηση: Επιχείρηση με αριθμό εργαζομένων μικρότερο από 250 άτομα και ετήσιο κύκλο εργασιών λιγότερο από 50 εκατομμύρια ευρώ ή σύνολο ετή-

Technology Solutions, και η Pick-n'-Roll, καθώς και ένας ερευνητικός οργανισμός, το Εργαστήριο Εφαρμοσμένης Φιλοσοφίας του Τμήματος Φιλοσοφίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Η σύμπραξη συστάθηκε επιμελώς έτσι ώστε να αντιπροσωπεύονται συμπληρωματικές και διεπιστημονικές δεξιότητες, οι οποίες να μπορούν να διασφαλίσουν την πλήρη κάλυψη των αρμοδιοτήτων και του σημαντικού όγκου των αναγκαίων πόρων, δηλαδή: ένας ερευνητικός φορέας με μεγάλο εύρος τεχνογνωσίας και ερευνητικών δραστηριοτήτων στην περιοχή της Εφαρμοσμένης Φιλοσοφίας, μία ΜμΕ με σημαντική εμπειρία στις τεχνολογίες διαχείρισης και ανάδειξης ψηφιακού περιεχομένου, μία ΜμΕ με καταγεγραμμένη εμπειρία και εξειδίκευση σε τεχνικές εμπύθισης και επιβράβευσης χρηστών, και τέλος και μία ΜμΕ με εγνωσμένη εμπειρία στην παροχή υπηρεσιών sales and marketing. Για την επίτευξη των στόχων του έργου οι παραπάνω εταίροι εργάστηκαν σε ένα πλάνο εργασιών, τριών διακριτών φάσεων συνολικής διάρκειας 18 μηνών με τις παρακάτω τρεις διακριτές φάσεις: την φάση «Σχεδιασμού και τεκμηρίωσης», την φάση «Ανάπτυξης πλατφόρμας και υπηρεσιών» και την φάση «Πιλοτικής λειτουργίας και διάχυσης αποτελεσμάτων».

V. Μελλοντικές δράσεις για την αξιοποίηση της ψηφιακής πλατφόρμας Traces

Η ψηφιακή πλατφόρμα «Traces of Philosophy: Connect, Reflect, Experience» ενσωματώνει καινοτόμες τεχνολογίες που την καθιστούν σημαντική σε σχέση με την αξιοποίηση της φιλοσοφικής κληρονομιάς και η διασύνδεσή της με τη σύγχρονη τεχνολογία. Με κύριο γνώμονα την εξωστρέφεια και την καινοτομία, η πλατφόρμα και η εφαρμογή, δυνητικά μπορεί να συμβάλει στη διάχυση της φιλοσοφικής σκέψης αλλά και τη διδασκαλία της φιλοσοφίας τόσο σε τοπικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Παρουσιάζοντας την φιλοσοφία ως έναν ζωντανό και δυναμικό κλάδο που συνδέεται άμεσα με τις σύγχρονες προκλήσεις, η ψηφιακή πλατφόρμα έχει την δυνατότητα να εμπλουτίσει την εκπαιδευτική διαδικασία, να προσφέρει καινοτόμες εμπειρίες μάθησης αλλά και να φέρει την φιλοσοφία κοντά σε ευρύτερες ομάδες κοινού. Τα παρακάτω παραδείγματα περιγράφουν συγκεκριμένους τρόπους και βήματα με τους

σιου ισολογισμού λιγότερο από 43 εκατομμύρια ευρώ. Βλέπε Βικιλεξικό: Το Ελεύθερο Λεξικό, «ΜμΕ,» <https://el.wiktionary.org/wiki/%CE%9C%CE%BC%CE%95>.

οποίους μπορεί να προσεγγιστεί αυτός ο στόχος.

α. Συνεργασίες με εκπαιδευτικά ιδρύματα. Η ενσωμάτωση της ψηφιακής πλατφόρμας στα εκπαιδευτικά προγράμματα πανεπιστημίων και σχολείων θα μπορούσε να επεκτείνει την χρήση της και να ενισχύσει την αξιοπιστία της. Συνεργασίες με ιδιωτικά εκπαιδευτικά ιδρύματα, ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα – ιδίως ανοικτά πανεπιστήμια – και άλλους αντίστοιχους φορείς θα μπορούσαν να συμβάλουν στην ενίσχυση της εκπαιδευτικής αποδοχής της πλατφόρμας. Επιπλέον, η προσαρμογή της εφαρμογής για μαθητές μέσης εκπαίδευσης θα μπορούσε να προαγάγει την διαδραστική διδασκαλία και την βαθύτερη κατανόηση της διδακτέας ύλης.

β. Συνεργασίες με ιδιωτικούς φορείς. Η ανάπτυξη συνεργασιών με εταιρείες τεχνολογίας και πολιτισμού μπορεί να προσφέρει επιπλέον πηγές χρηματοδότησης για την περαιτέρω εξέλιξη της πλατφόρμας. Παράλληλα, τέτοιου είδους συνεργασίες θα μπορούσαν να διευρύνουν την εμβέλεια της εφαρμογής και να προσδώσουν προστιθέμενη αξία σε αυτήν, αλλά και στην εμπειρία των χρηστών της. Ενδεικτικά, η συνεργασία με εταιρείες που ειδικεύονται σε εκπαιδευτικά εργαλεία ή τουριστικές υπηρεσίες θα μπορούσε να ενισχύσει το περιεχόμενο και την χρηστικότητα της πλατφόρμας.

γ. Δημιουργία ‘ψηφιακού πανεπιστημίου’ φιλοσοφίας. Η ψηφιακή πλατφόρμα θα μπορούσε να εμπλουτιστεί ώστε να συμπεριλάβει στο ψηφιακό εκπαιδευτικό της περιεχόμενο διαδικτυακά σεμινάρια, συζητήσεις και διαλέξεις από καταξιωμένους πανεπιστημιακούς δασκάλους στον χώρο της φιλοσοφίας. Αυτό θα επιτρέψει την δημιουργία μιας ευρύτερης εκπαιδευτικής πλατφόρμας η οποία με την πάροδο του χρόνου θα συνθέσει ένα άτυπο διεθνές ‘ψηφιακό πανεπιστήμιο’ φιλοσοφίας με στόχο τη δημιουργία μιας παγκόσμιας κοινότητας χρηστών η οποία θα προωθεί την ανταλλαγή ιδεών σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.

δ. Αξιοποίηση της ψηφιακής πλατφόρμας στον χώρο του τουρισμού. Η πλατφόρμα έχει τη δυνατότητα να αξιοποιηθεί ως άριστο μέσο ανάδειξης των πολιτιστικών ‘προϊόντων’ της Ελλάδας στο πλαίσιο του ονομαζόμενου (και ταχύτατα εξελισσόμενου) «φιλοσοφικού τουρισμού», προσφέροντάς στους επισκέπτες ένα ολοκληρωμένο και εξατομικευμένο τουριστικό προϊόν. Ιδιαίτερη έμφαση μπορεί να δοθεί στην προσέλκυση φοιτητών και ακαδημαϊκών από ξένα πανεπιστήμια. Όμως η ψηφιακή πλατφόρμα μπορεί να προσεγγίσει με στοχευμένο τρόπο και ειδικές ομάδες ή κατηγορίες του πληθυσμού που ενδιαφέρονται για την γνωριμία

τους με τη φιλοσοφία με έναν διαφορετικό, πρωτότυπο και καινοτόμο τρόπο.

ε. Επέκταση της ψηφιακής πλατφόρμας. Η Ελλάδα διαθέτει μοναδικό πλούτο φιλοσοφικής και πολιτισμικής κληρονομιάς, ο οποίος μπορεί να αξιοποιηθεί για τον εμπλουτισμό και την επέκταση της ψηφιακής πλατφόρμας. Νέα σημεία φιλοσοφικού ενδιαφέροντος, όπως η Αρχαία Ολυμπία,²⁴ οι Δελφοί,²⁵ αλλά και άλλες περιοχές της χώρας που είναι συνδεδεμένες με τον βίο και το έργο σημαντικών φιλοσόφων, μπορούν να επεκτείνουν την ψηφιακή πλατφόρμα, ή να αποτελέσουν νέες, παρόμοιες, ανεξάρτητες πλατφόρμες με παρόμοια δομή και λειτουργία. Επιπρόσθετα, η πλατφόρμα θα μπορούσε μελλοντικά να επεκταθεί και σε τοποθεσίες φιλοσοφικού ενδιαφέροντος και εκτός Ελλάδας, προωθώντας την παγκόσμια φιλοσοφική κληρονομιά σε περιοχές όπως η Ιωνία,²⁶ ή η Κάτω Ιταλία.²⁷

VI. Συμπεράσματα

Το εγχείρημα σχεδιασμού και υλοποίησης της ψηφιακής πλατφόρμας και εφαρμογής «Traces of Philosophy: Connect, Reflect, Experience,» αποτελεί την πρώτη συνολική, στρατηγικά σχεδιασμένη, συγκροτημένη και προσαρμοσμένη στις ανάγκες των καιρών προσπάθεια ανάδειξης του σημαντικότερου πολιτισμικού αγαθού της χώρας μας: Της πρώτης φιλοσοφικής σχολής παγκοσμίως, του πρώτου σωζόμενου λίθινου θεάτρου σε ολόκληρο τον κόσμο, του πρώτου χώρου λειτουργίας της δημοκρατίας, και όλων εκείνων των τοποθεσιών στις οποίες γεννήθηκαν και φιλοξενήθηκαν οι μείζονες φιλοσοφικές παραδόσεις που έως σήμερα καθορίζουν την ουσία, το περιεχόμενο, και συνολικά την υπόσταση του δυτικού πολιτισμού. Ο δυτικός πολιτισμός, όπως κάθε πολιτισμός, δεν είναι τίποτα χωρίς τις ιδέες που τον γέννησαν και τον διαμόρφωσαν: αν αυτές αφαιρεθούν από την εικόνα, το μόνο που απομένει είναι ένα

²⁴ Stephen G. Miller, *Ancient Greek Athletics* (New Haven, CT: Yale University Press, 2004).

²⁵ Hugh Bowden, *Mystery Cults of the Ancient World* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2010).

²⁶ William K. C. Guthrie, *The Presocratic Philosophers* (Cambridge: Cambridge University Press, 1962).

²⁷ Leonid Zhmud, *Pythagoras and the Early Pythagoreans* (Oxford: Oxford University Press, 2012).

κέλυφος, μια επίφαση πραγματικότητας. Κανένας πολιτισμός, επίσης, δεν υφίσταται εν κενώ, χωρίς αναφορές στον χώρο που τον γέννησε. Οι πολιτισμοί λοιπόν είναι πάντοτε συνδεδεμένοι με κάποιον τόπο – και με τοπόσημα, παρόλο που μπορεί να λειτουργούν πλέον στις μέρες μας απλώς ως σύμβολα, παραμένουν πάντα ενεργοί πυρήνες ανανέωσης και φορείς παραγωγής. Η ανάγκη αυτή της σύνδεσης – ή ακόμα καλύτερα, της επανασύνδεσης – με τα τοπόσημα της Αττικής, υπηρετήθηκε στο πλαίσιο της δημιουργίας της ψηφιακής εφαρμογής Traces, η οποία προτάσσει το τρίπτυχο Connect, Reflect, Experience ως την υποκείμενη ‘φιλοσοφία’ για τον σχεδιασμό, την υλοποίηση και τη λειτουργία της. Το Traces αξιοποιεί όλα τα μέσα που η τεχνολογία σήμερα καθιστά διαθέσιμα. Η πλούσια κειμενική παρουσίαση και τεκμηρίωση όχι μόνον των τοποθεσιών, αλλά και της εμβληματικής σημασίας τους για την φιλοσοφία, την δημοκρατία και την τέχνη, συνοδεύεται από πληθώρα διαδραστικών ψηφιακών εφαρμογών, χάρη στις οποίες ο χρήστης μπορεί όχι μόνον να μάθει, αλλά και να βιώσει, και να συνδέσει έτσι τις ιδέες με κάτι απτό, το πραγματικό δηλαδή φυσικό τους τοπίο, μια διαδικασία που θα του επιτρέψει να αναστοχαστεί και να διευρύνει την οπτική του για τον εαυτό του και τον κόσμο στον οποίο κατοικεί. Για παράδειγμα, είναι μια εντελώς διαφορετική εμπειρία να διαβάζει κάποιος τον *Φαίδωνα* του Πλάτωνος στο γραφείο του ή σε κάποια βιβλιοθήκη, και εντελώς άλλο βίωμα να επισκέπτεται την Αγία Φωτεινή Ιλισού και να τοποθετεί τον διάλογο στο φυσικό του σκηνικό.

Εν κατακλείδι, η ψηφιακή πλατφόρμα και εφαρμογή Traces, αποτελεί ένα καινοτόμο, βιωματικό μαθησιακό περιβάλλον. Οι κειμενικές αναλύσεις, το πλούσιο οπτικοακουστικό υλικό και οι διαδραστικές εφαρμογές που την απαρτίζουν αρκούν ώστε να συνθέσουν μια ολοκληρωμένη και πλούσια συνολική εμπειρία για κάθε σημείο φιλοσοφικού ενδιαφέροντος αλλά και κάθε φιλοσοφική διαδρομή που επί του παρόντος περιέχει. Όμως, δεν είναι αυτός ο μόνος ρόλος της: Η ψηφιακή πλατφόρμα και εφαρμογή «Traces of Philosophy: Connect, Reflect, Experience» αποτελεί και μια διαρκή, ανοικτή πρόσκληση στον χρήστη να επισκεφθεί τους τόπους που χάρη σε αυτήν πλέον γνωρίζει, και να συνδέσει έτσι το ψηφιακό βίωμα με την πραγματικότητα του ζωντανού τοπίου. Με λίγα λόγια, να αναστοχαστεί και να έχει την εμπειρία, το *βίωμα* δηλαδή, σε πραγματικό χρόνο και χώρο: να βαδίζει στα βήματα του Σωκράτη, του Πλάτωνα, του Αριστοτέλη ή του Διογένη, και να γνωρίσει μια εμβληματική πόλη στις πλέον εμβληματικές της στιγμές.

Αναφορές

- Bowden, Hugh. *Mystery Cults of the Ancient World*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2010.
- But, Tatiana. “Preserving History through Modern Technology.” *Historica*, October 16, 2024. <https://www.historica.org/blog/preserving-history-through-modern-technology>.
- Curd, Patricia. “Presocratic Philosophy.” *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2023 Edition), edited by Edward N. Zalta and Uri Nodelman, <https://plato.stanford.edu/archives/fall2023/entries/presocratics/>.
- Dewey, John. *Experience and Education*. Indianapolis, IN: Kappa Delta Pi, 1938.
- Epictetus. *The Discourses of Epictetus*. Translated by Philip Alston. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- Freire, Paulo. *Pedagogy of the Oppressed*. London: Continuum, 2000.
- Gardner, Howard. *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. New York: Basic Books, 1983.
- Goodwin, William F. “Ethics and Value in Indian Philosophy.” *Philosophy East and West* 4, no. 4 (1955): 321-344.
doi: <https://doi.org/10.2307/1396742>.
- Guthrie, William K. C. *The Presocratic Philosophers*. Cambridge: Cambridge University Press, 1962.
- Irvine, William B. *A Guide to the Good Life: The Ancient Art of Stoic Joy*. Oxford: Oxford University Press, 2009.
- Kreeft, Peter. *Socratic Logic: A Logic Text Using Socratic Method*, 2nd edition. South Bend, IN: St. Augustine’s Press, 1992.
- Long, Anthony A. *The Cambridge Companion to Early Greek Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- Long, Anthony Arthur, and Despina Vertzagia. “Antiquity Revisited: A Discussion with Anthony Arthur Long.” *Conatus – Journal of Philosophy* 5, no. 1 (2020): 111-122.
doi: <https://doi.org/10.12681/cjp.23324>.
- McIntyre, Lee. *Post-Truth*. Cambridge, MA: MIT Press, 2018.
- Miller, Stephen G. *Ancient Greek Athletics*. New Haven, CT: Yale University Press, 2004.
- Nehamas, Alexander, Despina Vertzagia, Triseugeni Georgakopoulou, Jenny Pavlidou, Katerina Plevridi, and Fotis Stamos. “A Good

- Life: Friendship, Art and Truth.” *Conatus – Journal of Philosophy* 2, no. 2 (2018): 115-121.
doi: <https://doi.org/10.12681/conatus.15992>.
- Noddings, Nel. *The Challenge to Care in Schools: An Alternative Approach to Education*. New York: Teachers College Press, 2005.
- Orea-Giner, Alicia, Ana Muñoz-Mazón, Teresa Villacé-Molinero, and Laura Fuentes-Moraleda. “Cultural Tourist and Ser Experience with Artificial Intelligence: A Holistic Perspective from the Industry 5.0 Approach.” *Journal of Tourism Futures* (2022): 1-18, ahead of print. doi: <https://doi.org/10.1108/JTF-04-2022-0115>.
- Parpola, Simo. “The Assyrian Tree of Life: Tracing the Origins of Jewish Monotheism and Greek Philosophy.” *Journal of Near Eastern Studies* 52, no. 3 (1993): 161-208.
- Philosophy Traces: Connect, Reflect, Experience.
<https://philosophytraces.gr/>.
- Piaget, Jean. *Psychology and Pedagogy*. New York: Viking Press, 1972.
- Plato. *The Republic*. Translated by Benjamin Jowett. New York: Dover Publications, 2000.
- Prados-Peña, Maria Belen, George Pavlidis, and Ana García-López. “New Technologies for the Conservation and Preservation of Cultural Heritage through a Bibliometric Analysis.” *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development* (2023), ahead of print. doi: <https://doi.org/10.1108/JCHMSD-07-2022-0124>.
- Rethinking the Future. “The Influence of Technology on Heritage Conservation.” <https://www.re-thinkingthefuture.com/architectural-community/a13656-the-influence-of-technology-on-heritage-conservation/>.
- Shuren, Wang, and Zhang Lin. “The Roots of Chinese Philosophy and Culture – An Introduction to ‘Xiang’ and ‘Xiang Thinking.’” *Frontiers of Philosophy in China* 4, no. 1 (2009): 1-12.
doi: <https://doi.org/10.1007/s11466-009-0001-x>.
- Singer, Peter. *Πρακτική Ηθική*. Μετάφραση Ε. Δ. Πρωτοπαπαδάκης και Α. Παναγιώτου. Εισαγωγή-σχόλια Ε. Δ. Πρωτοπαπαδάκης. Λευκωσία: Broken Hill, 2022.
- Tallis, Benjamin. “Living in Post-truth: Power/Knowledge/Responsibility.” *New Perspectives* 24, no. 1 (2016): 7-18.
doi: <https://doi.org/10.1177/2336825X1602400101>.

- Verharen, Charles C. "Philosophy Against Empire: An Ancient Egyptian Renaissance." *Journal of Black Studies* 36, no. 6 (2006): 958-973. doi: <https://doi.org/10.1177/0021934705286128>.
- Vygotsky, Lev S. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
- Whitehead, Alfred North. *Process and Reality*. New York: Free Press, 1979.
- Zhmud, Leonid. *Pythagoras and the Early Pythagoreans*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- Αριστοτέλης. *Ηθικά Νικομάχεια*. Edited by J. Bywater. Oxford: Clarendon Press, 1894.
- Βικιλεξικό: Το Ελεύθερο Λεξικό. «ΜμΕ.» <https://el.wiktionary.org/wiki/%CE%9C%CE%BC%CE%95>.
- Πελεgrίνης, Θεοδόσης. *Οι Πέντε Εποχές της Φιλοσοφίας*. Αθήνα: Πεδίο, 2015.

Abstract

«Philosophy, Education, and Augmented Reality through the digital platform "Traces of Philosophy: Connect, Reflect, Experience»

The teaching of philosophy in education is particularly demanding, as philosophical concepts are inherently obscure and require student engagement—or, better yet, experiential involvement. Interactive digital applications possess dynamic features that can make philosophical thinking accessible to pupils and students, engaging them, stimulating their curiosity, and even exciting them. This article presents a digital platform designed and developed with this purpose in mind, titled *Traces of Philosophy: Connect, Reflect, Experience*. The application offers a wealth of material and presents, in an appealing manner with authoritative academic documentation, eight selected sites in Attica (the "points" in the platform and application) of notable philosophical interest, along with three "philosophical trails" that connect these points.

Keywords: Philosophy, education, augmented reality, digital platform, digital applications, experiential teaching, Socrates' prison, Phaedrus, Agia Photini, Phaedo, Diogenes' Lamp, Plato's Academy, Aristotle's Lyceum, Thoreus, Ancient Agora, Pnyx

Λέξεις-κλειδιά: φιλοσοφία, εκπαίδευση, επαυξημένη πραγματικότητα, ψηφιακή πλατφόρμα, ψηφιακές εφαρμογές, βιωματική διδασκαλία, φυλακή του Σωκράτη, Φαίδρος, Αγία Φωτεινή, Φαίδων, Λυχνάρι του Διογένη, Ακαδημία Πλάτωνος, Λύκειο Αριστοτέλη, Θορικός, Αρχαία Αγορά, Πνύκα

Ανδριανή Αυγερινού
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
e-mail: andriavger@philosophy.uoa.gr
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7825-3089>

Φώτης Γώγουλος
SMARTS IKE
e-mail: fgougoulos@smarts.com.gr
ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0005-8521-9654>

Αχιλλέας Κλεισούρας
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
e-mail: akleis@philosophy.uoa.gr
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9438-1451>

Ευάγγελος Δ. Πρωτοπαπαδάκης
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
e-mail: eprotopa@philosophy.uoa.gr
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7502-3117>

Δημήτρης Τσάμης
SMARTS IKE
e-mail: dtsamis@smarts.com.gr
ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0009-6623-476X>

ΑΥΓΕΡΙΝΟΥ, ΓΩΓΟΥΛΟΣ, ΚΛΕΙΣΟΥΡΑΣ, ΠΡΩΤΟΠΑΠΑΔΑΚΗΣ, ΤΣΑΜΗΣ, ΧΑΡΑΛΑΜΠΑΚΗ

Γιώτα Χαραλαμπάκη

Pick-n'-Roll

e-mail: giota.charalampaki@globalsat.gr

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0009-0446-7576>